

raznění přesáhnou hranice Izraele (Gadarenský, Kananejka). Nabídka Božího království tudíž není něco, co naše lidství znevolaňuje, nýbrž naopak osvobozuje a naplňuje. K tomu Matouš ve výkladu Mrázkově zve svou židokřesťanskou antiochejskou komunitu a všechny své pozdější čtenáře.

Pozoruhodná – a v české bibliotice zatím spíše ojedinělá – je Mrázkova metoda výkladu Matoušova evangelia. „S knihou se zachází tak, že se čte. Postupně“ (s. 54). Jiří Mrázek takto zachází s „knihou“ evangelia podle Matouše *jako*. „Matouš je ... psán *jako* vyprávění..., píše jeden příběh, ať už svůj materiál posbíral jakkoliv a kdekoliv“ (s. 215). Znalec tuto metodiku identifikuje jako tzv. rétorickou kritiku, k níž patří i „čtení zblízka“ (*close reading*). Mrázek jakoby „hledí Matoušovi přes rameno“, tj. snaží se sledovat jeho vypravěčskou strategii, bez ohledu na jeho prameny. Mrázek tak opouští dosud v bádání oblíbenou kritiku redakcí a pouští se cestou sice již v odborné literatuře vyzkoušenou, ale u nás stále spíše okrajovou. Mrázek svým komentářem (ale již předchozími výklady a studiiemi o lukášovských a matoušovských podobenstvích) prokázal, že tato cesta je produktivní, v neposlední řadě i pro homiletickou exegesi.

Mrázkův komentář je napsán tak poutavě, že se dobře čte. Odborník za ním rozezná velký rozsah odborného bádání (jež autor doložil i dílčími studiiemi, zejména svou habilitační rozpravou *Podobenství v kontextu Matoušova evangelia*, 2000); ale čtenář jím není zatěžován ani způsobem, který zvolil M. Hájek, když tyto nálezy ukryl jakoby pod čáru (nehledě na komentáře německé provenience, jejichž autoři se, vy-

pyšňují tím, jakými odbornými informacemi zásobili své čtenáře.) V Mrázkově komentáři se např. nedovíme, kde Matouš čerpal z pramene Q; a jen občas, a vždy funkčně, kde alteroval předlohu Markovu nebo jaké byly dějiny působení toho či onoho výroku (což významně a široce zdokumentoval komentář Luzův). Uvažujeme-li o „implicitním čtenáři“ Mrázkova komentáře, nevytane nám především na mysl odborný novozákoník, který má ostatně přístup k literatuře, která všechny případné Mrázkovy proluky dostatečně vyplňuje, nýbrž motivovaný a zaujatý český čtenář Bible, a zvláště český teolog, který svým světcům chce přiblížit poselství Ježíšova evangelia ve zvěstování nebo v biblickém vzdělávání. Tomu slouží i Mrázkův živý, kolokviální jazyk, prozrazující, že text byl původně předlohou autorových fakultních kurzů. V každém případě „implicitnímu čtenáři“ Mrázkův komentář doporučujeme.

Pavel Filipi

RÉTORIKA V KULTUŘE A VE SVĚTĚ

Jiří Kraus, *Rétorika v evropské kultuře i ve světě (2., přepracované vydání)*; Praha: Karolinum, 2011, 248 stran.

Přední český vědec, bohemista, specialista na problematiku jazykové komunikace a teorii veřejného diskurzu, člen Mezinárodní společnosti pro dějiny rétoriky (ISHR), účastník řady hostovských pobytů na zahraničních univerzitách a institucích prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc. vydal v Nakladatelství Karolinum 2., přepracované vydání jedné ze svých nejvýznamnějších publikací, kterou je

Rétorika v evropské kultuře i ve světě. Zainteresovanému čtenáři se ihned vybaví předchozí kniha z roku 1998 *Rétorika v evropské kultuře* (Academia, Praha), ale také kvalitou naprosto ojedinělé dílo *Rétorika a řečová kultura* (Karolinum, Praha 2004), kde autor vstupuje rovněž do otázek hermeneutických a řeší i tematiku praktické rétoriky.

Rétorika v evropské kultuře i ve světě rozvíjí problematiku pojednanou v *Rétorice v evropské kultuře* a na 248 stranách (z toho 222 stran hutného textu včetně anglického „Summary“) nabízí rétorikou se zabírajícímu čtenáři koncepčně i obsahově mimořádně vydařenou práci. V úvodním slovu („Dějiny rétoriky – dějiny bez pohybu?“), deseti oddílech („1. Počátky rétoriky ve starém Řecku“; „2. Rétorika helénistická a římská“; „3. Rétorika a křesťanská kultura středověku“; „4. Od humanismu k osvícenství“; „5. Rétorika období baroka ve službách církve“; „6. Společensví učenců střídá Republika literátů. Filozofie proti rétorice na prahu nové doby“; „7. Normy stylu a měřítko vkusu v rétorice 18. století“; „8. Rétorika v 19. století“; „9. Rétorika ve 20. století“; „10. Jiné rétoriky a jiné kultury“) s vlastním členěním a „Závěru“ prochází autor dějinami rétoriky od 5. stol. př. Kristem do současnosti, vybírá nejzajímavější či nejpřínosnější osobnosti, přibližuje jejich rétorické koncepty, užívanou terminologii a přidává i charakterizující citáty. Množství postav, jejich cílený výběr, začlenění do epochy včetně historických souvislostí, ale i hloubka pronikání do jednotlivých systémů ukazují na autorovo dokonalé zvládnutí tematiky a celoživotní orientaci v dané oblasti. Předpokladem takto pojatého zpracování látky je mimo jiné autorova nevšední jazy-

ková vybavenost, jež je patrná prakticky z každé stránky knihy a jež mu umožňuje prezentovat to které dílo z primárních pramenů a těžit z „přímého“ kontaktu s osobností či spisem.

Dalším rysem, který čtenář zvláště ocení, je čtivost knihy při zachování vysoké odbornosti. Díky této schopnosti autora je publikace přístupná badatelům, studentům, případně i „praktikům“ z mnoha oborů (učitelům, farářům, politikům, specialistům na marketing a komunikaci, ale na druhé straně i vědcům, kteří potřebují prezentovat svá bádání), jež mají navíc různá očekávání, potřeby i náhled na rétoriku. Přehledné členění umožňuje cíleně čerpat poznatky třeba jen z příslušné epochy či obeznámení se toliko s jednou osobností, na níž je právě potřebné upřít pozornost. Nutné je také zmínit skutečnost, že publikací obdobného typu a kvality se knižnímu trhu běžně nedostává ani v angličtině či němčině. Zatímco řada pisatelů zpracovává jen určité epochy či studie pocházející z vybrané jazykové tradice, u Jiřího Krause je tomu jinak. Jeho dílo je komplexní po stránce chronologické i geografické. Postihuje vývoj rétoriky v průběhu dvou a půl tisíce let, a kromě precizně zpracované Evropy přidává i osobnosti formující americkou scénu (např. kap. „Rétorika ve Spojených státech proti komunikačním bariérám“) a Asii (viz kap. „Jiné rétoriky a jiné kultury“), kde dominují charakteristiky rétoriky čínské. Autorovi však neuniká ani rétorika určitých temných etap dějin, zvláště „hnědá rétorika“ doby nacismu. Na straně druhé přibližuje stručně i zvláštnosti rétoriky biblické či rétorickou vyříbenost koránu. Jak je patrné, Jiří Kraus má cit pro kulturní odlišnosti, filosofické souvislosti, dějinný vý-

voj i náboženské aspekty, což mu umožňuje předkládat čtenáři vyváženou syntézu velmi hodnotných poznatků. I přes nabízené množství informací nemá publikace „slovníkový ráz“, ale vytváří souvislosti, návaznosti, reflektuje a hodnotí.

Máme-li probrat směřování autorových úvah a jeho východiska konkrétně, je nutné zastavit se hned na počátečních stránkách kapitoly „Dějiny rétoriky – dějiny bez pohybu?“ (s. 4–17), kde autor zřetelně formuluje kontext svých následujících úvah. Poukazuje na význam rétoriky v jednotlivých stádiích dějin, na její sepětí s potřebami a cíli společnosti, v jaké oblasti se rétorika uplatňovala a jakým způsobem. Všimá si jevů jako je *intertextualita* či *interdiskurzivnost* a upozorňuje na soudobý fakt, že se rétorizuje i odborný diskurz. Autor konstatuje, že „*věda stále více legitimizuje otázky mající alternativní řešení, vědec přiznává, že nestojí nad zkoumanou realitou, ale že on sám i nástroje, které má k dispozici, jsou její neodmyslitelnou součástí. Sílí přesvědčení, že objektivnost vědeckého poznání je iluzí. Je pozoruhodné, že s tímto názorem přicházejí i představitelé věd přírodních, exaktních, stejně jako společenských. Vzrůstá úloha axiologických soudů, paradoxů, náhody, pravděpodobnosti, alternativ, respektu k odlišnému přijímání světa. Objevuje se nový fenomén, individuální, subjektivní vědecký styl, který chce nejen popisovat a analyzovat, ale také přesvědčit o věcech, které postrádají definitivní řešení. Nezřídka je tento styl podmíněn i charakteristikou jazyka nebo národními tradicemi a kulturou. ... Díky televizi a četným novým informačním technologiím veřejná komunikace konce století znovu objevuje úlohu mluveného slova. ... Média a zvláště pak televizní kanály vytvá-*

řejí nový typ nadnárodního auditoria...“ (s. 13 a 14).

Nahlížíme-li dnešní situaci takto, je naprosto zřejmé, že rétorika prostoupila oblast vědy a prakticky všechny oblasti lidské komunikace. „*Od antické rétoriky vede přímý i zprostředkovaný vývoj k lingvostylistice i literární stylistice, k biblické exegetice a hermeneutice, k sémiotice a k nauce o jazykové komunikaci, k teorii řečových aktů a k pragmatice, k lingvistice a teorii textu, k poznatkům, k nimž dospěly sociolingvistika, etnolingvistika, psycholingvistika*“ (s.20). Skrze tyto formulace se dostáváme ke skutečnému významu rétoriky, k šíři a hloubce jejího teritoria, ale i potřebě studovat ji v kontextu a v náležitých historických i kulturních souvislostech. Z pozice těchto východisek se Kraus snaží zpřístupnit široké (avšak erudované) čtenářské obci dlouhá staletí rétorické tradice, její kořeny a zásady, jakož i celý proces navazování a rozvoje, který je ovlivněn řadou okolností. Tyto vlivy postřehnout, promyslet a kriticky zpracovat není snadné. Jiří Kraus to však mistrovsky zvládá (v angličtině by jeho publikace byla vážnou konkurencí zavedeným autorům!). Kvalita díla je vysoká a čtenatel docení hodnotu jednotlivých kapitol dle svých preferencí. Osobně považuji za velmi přínosná místa, kde se autor zaměřuje na rétoriku Platonovu a Aristotelovu (s. 31–34, 37–42), rétoriku pro Alexandra (s. 42–44), rétoriku helénistickou a římskou (s. 45–74), dále na souvislosti mezi rétorikou a homiletikou, rétorikou Augustinovu (s. 84–88), rétoriku jezuitskou, postřehy věnované metafoře, oddíly, v nichž se zaobírá rétorikou 20. století ([s. 195–211], zvl. McKeon, Burke, Perelman, Toulmin),

ale také Komenským (s. 150–155), Jungmannem (s. 191–194), Erasmusem (s. 129–132), Melanchthonem (s. 132–134), Nietzsche (s. 185–186), Fontanierem (s. 187–189), ruskými formalisty (s. 197–200) či Derridou (s. 210). Autor však předkládá i oblasti a osobnosti u nás méně známé, což se týká např. vybraných děl autorů španělských (Gregorio Mayans y Siscar [s. 176–177]), francouzských (Bernard Lamy [s. 164–166], Nicolas Boileau-Despréaux [s. 167–168], César-Chesneau Du Marsais – „projekt filosofické rétoriky“ [s. 169–170]), holandských (Gerhard Johann Vossius – „rétorika řečnických afektů“ [s. 150]), ruských (biskup Makarij [s. 157]) polských (Maciej Kazimierz Sarbiewski [s. 144–145]), ale také doktrínu „umění řeči“ v Indii, jež má své kořeny již

v brahmánech a starobylých védských obřadech (s. 215–216).

Závěrem je možné říci, že Jiří Kraus předkládá čtenáři promyšlený a ucelený výběr toho nejlepšího, co dějiny rétoriky přinesly. Jeho kniha je inspirativním a moderním dílem, jež ho stálo nemalé badatelské úsilí. Tak důkladně, jak kdysi prezentoval řečnictví řádný profesor University Karlovy Dr. Karel Wenig, jej dnes prezentuje prof. Jiří Kraus. Jeho dílo snese nejpřísnější měřítko a v angličtině by bylo vážnou konkurencí i pro nejúspěšnější autory (např. G. A. Kennedy). Jiří Kraus dokáže být výstižný, srozumitelný, přesný, odborný a obsažný. I přes široký záběr čtenáře neunaví, ale nadchne. Jeho argumentace má veškeré kvality pro to, aby čtenáře o úrovni díla přesvědčila, a právě k tomu slouží RÉTORIKA.

Jiří Lukeš